

A KELET-AFRIKAI KÖZÖSSÉG ÉS A DÉL-AFRIKAI VÁMUNIÓ INTRA-REGIONÁLIS KERESKEDELME

Kis Katalin

*Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar,
Szeged, Magyarország*

Absztrakt

A fejlett világhoz hasonlóan Afrikában is számos integrációt hoztak létre, melyek nem feltétlen váltották be a hozzájuk fűződő reményeket. A sikertelenségük okaként számos tényező említhető: az egyik pont az integrációk fő céljaként megnevezett intra-regionális kereskedelem ösztönzésének elmaradása. Így a tanulmány célja, hogy két integráció példáján mutassa be, hogy az integráció léte kedvezően hatott-e a belső kereskedelem ösztönzésére, illetve, hogy milyen egyéb tényezők lehetnek hatással a kereskedelemre. A gravitációs modellel kapott eredmények alapján az EAC jobban ösztönzi a belső kereskedelmet, mint a SACU, továbbá a piac nagysága pozitívan, ugyanakkor a beáramló hivatalos fejlesztési segélyek negatívan hatnak a bilaterális exportra.⁴⁴

Kulcsszavak: regionális integrációk, gravitációs modell, Szub-szaharai Afrika, intra-regionális kereskedelem, fejlődő országok

44 „A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

Bevezetés

A manapság egyre fokozódó globalizációs folyamatok az afrikai kontinensre is hatást gyakorolnak, melynek egyik mellékterméke, hogy Afrikában már a többi kontinenset meghaladó regionális szerveződés működik. Fő céljuk, hogy megszüntessék az akadályokat a belső kereskedelem előtt, ezáltal szélesítve a helyi piacokat, ami hosszú távon Afrika versenyképességét is növelné (UNCTAD 2009).

Másfelől az afrikai regionális integrációkat illetően eddig viszonylag kevés sikerről lehet beszámolni, hiszen a jól csengő célok mellől sokszor hiányzik a tényleges megvalósítás. Az országok közötti együttműködések sikertelensége számos okra vezethető vissza, melyek nagy része a kereskedelmet tekintve is gátló tényezőként jelentkezik (Erdősi 2012, Longo and Sekkat 2004, Blahó and Kutasi 2010, 319-337, Transparency International 2013):

- a politikai akarat hiánya;
- az integrációk közötti többszörös átfedettség;
- az elégtelen humán és pénzügyi források;
- a súlyos hibákat elkövető gazdaságpolitika;
- a magas korrupció;
- az integrációkban részt vevők országok fejlettségbeli különbségei;
- a közlekedési infrastruktúra hiánya;
- a torz ipari struktúra;
- a helyi polgárháborúk, katonai konfliktusok gyakorisága;
- továbbá, az intra-regionális kereskedelem alacsony szintje.

Ezt támasztja alá, hogy a külkereskedelem főként a régió (kontinensen) kívülre irányul, mint Észak-Amerika, Európa, a kontinensen belüli kereskedelem átlagosan a teljes kereskedelem mindössze 10%-át teszi ki. E mellett az Afrikán belüli regionális különbségek hatalmasak. 2012-es adatok szerint, a teljes külkereskedelmi forgalomnak az Afrikán belüli részaránya Közép-Afrikában egész jelentéktelen kb. 1,1%, míg Nyugat-Afrikában 11-12%, illetve a Kelet-Afrikai Közösségben (EAC) a 20 %-ot is elérte, ami afrikai viszonylatban kimagaslónak mondható (Erdősi 2012, Unctad Stat 2014).

Így a tanulmány célja, hogy két integráció (Kelet-afrikai Közösség-EAC, Dél-Afrikai Vámunió-SACU) példáján mutassa be, hogy az integráció léte ösztönözte-e a belső kereskedelmet. A vizsgálathoz a régió belüli legnagyobb kereskedelmet lebonyolító EAC-ot veszem alapul, illetve ösz-

szezhasonlítási alaphoz beveszek a vizsgálatba egy afrikai szinten közepesen teljesítő integrációt, ami a SACU lesz. Így az elemzés során a két integráció 10 országa közötti exportot fogom modellezni, úgy hogy minden országpárra vonatkozó bilaterális exportot beveszem a megfigyelések közé.

Az EAC és a SACU belső kereskedelme

A 2000-ben létrehozott Kelet-afrikai Közösség (Burundi, Kenya, Ruanda, Uganda, Tanzánia) és a 2004-ben megalakult Dél-afrikai Vámunió (Botswana, Dél-afrikai Köztársaság (DAK), Lesotho, Namíbia, Szváziföld) jelenleg vámunióként működnek, ugyanakkor az EAC-nak jövőbeli terve a gazdasági unió megvalósítása is.

A két integrációnál nagy jövedelemkülönbségek láthatóak: a SACU tagok 1 főre eső GDP-je 2012-ben meghaladta az 1000 dollárt, addig az EAC tagoknál ez már nem mondható el, sőt a legkevésbé fejlett országok (LDC) csoportjába tartozik Burundi, Ruanda, Tanzánia és Uganda is (1. táblázat). A tagországok közötti fejlettségbeli különbségek indukálták, hogy az integráción belül egyes országok kiemelkedtek (DAK, Kenya) és „vezérállammá” váltak, amely szerep a kereskedelemben is megmutatkozik.

1. táblázat Az EAC és SACU országok 1 főre eső GDP-je, 1990, 2000, 2012 (USD)

Ország	1990	Ország	2000	Ország	2012
DAK	3044,4	Botswana	3204,2	Botswana	8775,6
Botswana	2687,6	DAK	2968,6	DAK	7692,1
Namíbia	1893,6	Namíbia	2061,7	Namíbia	5247,6
Szváziföld	1257,2	Szváziföld	1433,0	Szváziföld	3244,0
Kenya	470,6	Kenya	403,3	Lesotho	1066,7
Ruanda	362,0	Lesotho	392,7	Kenya	960,0
Lesotho	332,3	Tanzánia	306,2	Uganda	661,8
Burundi	287,0	Uganda	251,9	Ruanda	642,6
Uganda	219,5	Ruanda	218,8	Tanzánia	604,0
Tanzánia	215,1	Burundi	156,1	Burundi	281,6
EAC	309,8	EAC	306,7	EAC	706,0
SACU	2851,7	SACU	2813,2	SACU	7288,1

Forrás: Unctad Stat (2014), saját szerkesztés.

Az EAC-nál a legfőbb integráción belüli kereskedelmi partner 2012-ben Kenya volt, a SACU tagországok pedig legnagyobb volumenben Botswana-nak exportáltak, és a Dél-afrikai Köztársaságtól importáltak (2. táblázat). Ugyanakkor a tagországok kereskedelmük nagy részét még mindig a világ egyéb országaival bonyolítják: az EAC tagok importjának 91,2%-a, a SACU tagok importjának 93,4%-a származik közösségen kívülről, továbbá a SACU tagok exportjának 95,8%-a, az EAC tagok exportjának 79,1%-a áramlik harmadik országok felé (Unctad Stat 2014). Ezen felül az intra-regionális kereskedelemben is aránytalanságokat láthatunk. Az EAC-nál az exportot és importot tekintve is Ruanda, míg a SACU-nál az exportban Namíbia és az importban Lesotho járulnak hozzá legjobban a belső kereskedelemhez, míg a „vezérállamnak” számító DAK alig járul hozzá a csoportosulás kereskedelméhez, vagyis főként harmadik országokkal kereskednek (2. táblázat).

2. táblázat Az EAC és SACU országok integráción belüli kereskedelme, 2012

	<i>Integráción belüli export (teljes kereskedelem %-ban)</i>	<i>Integráción belüli import (teljes kereskedelem %-ban)</i>	<i>Legfőbb export partner</i>	<i>Legfőbb import partner</i>
Kelet-afrikai Közösség (EAC)				
Burundi	12,27	18,68	Ruanda	Tanzánia
Kenya	26,50	3,01	Uganda	Uganda
Ruanda	36,74	37,95	Kenya	Kenya
Uganda	29,14	15,76	Kenya	Kenya
Tanzánia	9,77	6,62	Kenya	Kenya
Dél-afrikai Vámunió (SACU)				
Botswana	10,02	52,68	DAK	DAK
Lesotho	1,88	72,61	Botswana	DAK
Namíbia	17,32	48,05	Botswana	DAK
DAK	3,22	0,09	Botswana	Botswana
Szváziföld	3,46	4,46	Namíbia	DAK

Forrás: Unctad Stat (2014), saját szerkesztés.

Gravitációs modell

A regionális integrációkban szereplő tagországok egymás közötti kereskedelmének vizsgálata az ún. gravitációs modell segítségével történik. A gravitációs modell alkalmas két ország közötti potenciális kereskedelem megbecslésére, melyben kereskedelmet segítő és kereskedelmet gátló tényezők vannak. A nemzetközi szakirodalomban számos szerző vizsgálta már a regionális integrációk kereskedelmét a gravitációs modell segítségével. Shepherd és Wilson (2009) az ASEAN tagországok közötti, míg Afesorgbor és Bergeijk (2011) már Afrika vonatkozásában az ECOWAS és az SADC tagországok közötti kereskedelmet vizsgálta. Továbbá sokan hangsúlyozták a külső források fontosságát is – lásd Medvedev (2012) vagy Adom (2012) tanulmányát –, hiszen az afrikai országok nem rendelkeznek elegendő saját forrással gazdaságuk fejlesztéséhez.

A bilaterális kereskedelem vizsgálata során általam használt alapmodell egyenlete (1), a modellben használt indikátorok tartalmát, elnevezését a 3. táblázat **részletezi**:

$$\ln \text{Exp}_{ij} = \beta_0 + \beta_1 \ln(Y_i * Y_j) + \beta_2 \ln(Yc_i * Yc_j) + \beta_3 \ln \text{Dist}_{ij} + \beta_4 \ln \text{FDI}_i + \beta_5 \ln \text{ODA}_i + \beta_6 \ln \text{Remit}_i + \beta_7 \text{EAC}_{ij} + \beta_8 \text{SACU}_{ij} + \beta_9 \text{combor}_{ij} + \beta_{10} \text{comcol}_{ij} + \beta_{11} \text{LDC}_i + \beta_{12} \text{expnoLDC}_i + \varepsilon, \text{ ahol} \quad (1)$$

3. táblázat A gravitációs modellben használt változók és forrásaik

Változó	Leírás	Forrás
Exp _{ij}	az exportot jelöli i országból j országba	Unctad Stat (2014)
Y _i *Y _j	i és j ország GDP-jének szorzata, mutatva a potenciális piac nagyságát	Unctad Stat (2014)
Yc _i *Yc _j	i és j ország egy főre eső GDP-jének szorzata, a jövedelmi helyzet kifejezésére	Unctad Stat (2014)
Dist _{ij}	i és j ország fővárosa közötti távolságot mutatja, amelyet a szállítási költség proxy mutatójaként értelmezhetünk	CEPII (2013)
FDI _i	i országba áramló külföldi közvetlen tőkebefektetéseket mutatja	Unctad Stat (2014)

ODA_i	i országba áramló hivatalos fejlesztési támogatásokat mutatja	Unctad Stat (2014)
$Remit_i$	i országba áramló hazautalásokat mutatja	Unctad Stat (2014)
EAC_{ij}	dummy változó 1 értéke jelöli, ha mindkét ország tagja az Kelet-afrikai Közösségnek	UNCTAD 2009
$SACU_{ij}$	dummy változó 1 értéke jelöli, ha mindkét ország tagja a Dél-afrikai Vámunióknak	UNCTAD 2009
$combor_{ij}$	dummy változó 1 értéke jelöli, ha a két ország határos egymással	CEPII (2013)
$comcol_{ij}$	dummy változó 1 értéke jelöli, ha a két ország közös gyarmati múlttal rendelkezik	CEPII (2013)
LDC_{ij}	dummy változó 1 értéke jelöli, ha mindkét ország Legkevesbé Fejlett Ország	UN-OHRLLS (2013)
$exp-noLDC_i$	dummy változó 1 értéke jelöli, ha az exportőr ország nem Legkevesbé Fejlett Ország, ezzel kimutatva, hogy miként befolyásolja a kereskedelmet, ha az exportőr fejlettebb	UN-OHRLLS (2013)

Forrás: saját szerkesztés.

A regressziós modellt 4 egymást követő évre számoltam, a 2009 és 2012 közötti időszakot véve alapul, melynek célja a válság utáni évek modellezése volt. Az ODA, mint magyarázó változó a 2012-es regressziós modellben nem szerepel, mert az UNCTAD adatbázisában csak 2011-ig találtam adatokat. A vizsgálathoz a GRETL programot és az EXCEL-t használtam.

A regresszió számítás eredményei

Vizsgálatom során korrelációt is számoltam a gravitációs modell eredményváltozója és a magyarázó változók között. A piac nagysága, a közös határ, a beáramló FDI illetve a Kelet-afrikai Közösség jelenléte pozitív, **közepesen erős kapcsolatban áll a kereskedelemmel, ugyanakkor a távolság ellentétes kapcsolatot mutatott.** A hivatalos fejlesztési támogatás nagyságával csak 2011-ben találtam szignifikáns kapcsolatot. Továbbá gyenge pozitív irányú kapcsolatot mutat a kereskedelem alakulása, ha az exportőr ország nem LDC ország. Így – lévén egyik évben sem találtam szignifikáns kapcsolatot az ered-

ményváltozóval – a gravitációs modellben már nem szerepeltettem az 1 főre eső GDP-t, a hazautalásokat, a közös gyarmatosítót, illetve, hogy mindkét ország LDC ország. A SACU tagságot kifejező dummy változót annak ellenére is szerepeltettem a modellben, hogy nem mutatott szignifikáns kapcsolatot a korreláció, ugyanis a tanulmány központi célja pont az integrációk hatásának vizsgálata. Ezen felül a multikollinearitás elkerülése végett – a tanulmányban Kovács (2008, 48) ajánlása alapján a VIF értékek 5 feletti értéket tekintjük torzító hatásúnak – a regresszióból kimaradt a távolság és a közös határ is, lévén az integrációkban részt vevő országok sok esetben rendelkeznek közös határral, így ennek hatását már tartalmazza az EAC és SACU tagságot kifejező **dummy változó** (4. táblázat).

4. táblázat A regressziós modell együtthatói és p-értékei

Változók	2009	2010	2011	2012
Konstans	-15,584 (0,000)	-15,776 (0,000)	-17,556 (0,000)	-18,025 (0,000)
Páros GDP (ln)	1,293 (0,000)	1,388 (0,000)	1,241 (0,000)	1,121 (0,000)
FDI (ln)	0,233 (0,142)	0,252 (0,074)	0,252 (0,299)	0,253 (0,078)
ODA (ln)	-0,721 (0,020)	-1,117 (0,008)	-0,278 (0,306)	–
EAC tag (1: igen; 0: nem)	5,716 (0,000)	6,812 (0,000)	6,608 (0,000)	6,053 (0,000)
SACU tag (1: igen; 0: nem)	2,098 (0,013)	0,870 (0,289)	0,821 (0,370)	2,392 (0,002)
Exportőr nem LDC ország (1: igen; 0: nem)	1,494 (0,040)	1,920 (0,013)	1,602 (0,052)	1,266 (0,054)
R²	0,595	0,647	0,576	0,651
Adj. R²	0,565	0,621	0,545	0,631
P-value (F)	0,000	0,000	0,000	0,000

VIF maximális értéke	1,751	2,486	2,156	1,391
Megfigyelések száma	90	90	90	90

Megjegyzés: kiemelve az 5% alatti szinten szignifikáns értékek.

Forrás: saját számítás.

A modell magyarázó ereje 65,1 százalékkal 2012-ben volt a legnagyobb, azaz az export szóródását 65,1 százalékbán magyarázzák a vizsgálatba bevont változók. A piac nagysága alapján elmondható, hogy a vizsgált időszakban az 1 százalékkal nagyobb piac ceteris paribus átlagosan 1,121 és 1,388 százalék közötti értékkel növeli az exportot. Az ODA 1%-os növelése 2009-ben átlagosan 0,721%-kal és 2010-ben átlagosan 1,117%-kal csökkentette az export nagyságát, minden más változatlansága mellett. Vagyis látható, hogy a fejlesztési támogatások nemhogy növelnék a kereskedelmet, hanem éppen ellenkezőleg hatnak, vagyis az országok nem törekszenek a kereskedelem növelésére, inkább a segélyeket használják fel. A kutatás fő célja az volt, hogy megállapíthassam, hogy az integrációk léte ösztönzi-e a kereskedelmet. Az EAC tagok esetében minden évben szignifikáns kapcsolatot találtam, ennek hatása 2010-ben volt a legnagyobb, míg a SACU tagoknál csak 2009-ben és 2012-ben találtam szignifikáns kapcsolatot, amely hatása sokkal gyengébb, mint az EAC tagoknál. Ezen felül a fejlettség és a kereskedelem között is sikerült kimutatni kapcsolatot, hiszen 2009 és 2010-es adatok szerint ceteris paribus növelte a kereskedelmet, ha az exportőr fejlettebb ország. Ennek ellentmond, hogy a korrelációs számítás során a jövedelmi helyzetet kifejező mutató nem mutatott szignifikáns együttmozgást a bilaterális exporttal, amit alátámaszt az a tény is, hogy a fejletlenebb országokat tömörítő EAC-nek nagyobb a belső kereskedelme, mint a SACU-nak.

Konklúzió

Összességében elmondható, hogy a vizsgálat során kapott eredmények alátámasztották a tényadatokat, hiszen afrikai szinten az EAC belső kereskedelme a legnagyobb, és a regresszió számítás is minden évben szignifikáns értéket mutatott, vagyis az integráció léte pozitív hatással van az tagországok közötti exportra, addig a SACU esetében már csak 2 évben kaptam szignifikáns értéket. Másfelől persze ki kell emelni, hogy mindkét integráció (igazából minden afrikai csoportosulás) még mindig erősen függ a harmadik

országokkal bonyolított kereskedelemről, amelyen mindenképpen javítani kell, hogy Afrikában is sikeres integrációkról beszélhessünk.

Felhasznált irodalom

- Adom, Assandé Désiré. 2012. Investigating the impacts of intraregional trade and aid on per capita income in Africa: case study of the ECOWAS. *Economics Research International* 2012: <http://www.hindawi.com/journals/ecri/2012/297658/abs/>.
- Afesorgbor, S. K. and Bergeijk, Peter A. G. 2011. Multi-membership and the effectiveness of regional trade agreements in Western and Southern Africa, A comparative study of ECOWAS and SADC. *Working paper* 520, Institute of Social Studies.
- Blahó, András. and Kutasi, Gábor. 2010. *Erőközpontok és régiók. A Szaharától délre fekvő Afrika regionális fejlődése*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- CEPII. 2013. *Distance*. Accessed Jan. 10. http://www.cepii.fr/CEPII/en/bdd_modele/presentation.asp?id=6.
- Erdősi, Ferenc. 2012. Szinergiakeltés vagy látszatcselekvés? Az afrikai regionális integrációk problémái. *Tér és Társadalom* 26(29): 57-72.
- Kovács, Péter. 2008. A multikollinearitás vizsgálata lineáris regressziós modellekben. *Statisztikai Szemle* 1: 38-67.
- Longo, Robert. and Sekkat, Khalid. 2004. Economic Obstacles to Expanding Intra-African Trade. *World Development* 32, no 8: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X04000786>.
- Medvedev, Dennis. 2012. Beyond trade: the impact of preferential trade agreements on FDI inflows. *World Development* 40, no 1: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X11001069>
- Shepherd, Ben. and Wilson, John S. 2009. Trade facilitation in ASEAN member countries: Measuring progress and assessing priorities. *Journal of Asian Economics* 20, no 4: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1049007809000293>.
- Transparency International. 2013. *Corruption Perceptions Index 2013*. Accessed Jan. 23. <http://www.transparency.org/cpi2013/results>.
- Unctad Stat. 2014. *Untad Stat*. Accessed Jan. 23. <http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>.
- UNCTAD. 2009. Economic Development in Africa Report. Accessed Jan. 10. <http://unctad.org/en/pages/PublicationArchive.aspx?publicationid=74>.
- UN-OHRLLS. 2013. *Least-Developed Countries*. Accessed Jan. 10. <http://unohrlls.org/about-ldcs/>.